

II ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ

**Ўзбекистон Республикаси ҳаракатлар
стратегияси: макроиқтисодий
барқарорлик, инвестицион фаоллик ва
инновацион ривожланиш истиқболлари**

**Илмий маъруза ва мақолалар
тўплами**

II ШУЎБА

2019 йил 27-28 май

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли фармони //Халқ сўзи, 2017 йил 8 февраль. Ўзбекистон Республикаси қонуни ҳужжатлар тўплами, 2017 йил. 6 (766-сон), 32-б.
2. Котлер Ф., Асплунд К., Рейн И. и др. Маркетинг мест: привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы. – СПб.: Издво «Стокгольмская школа экономики», 2005. – 376 с.
3. Панкрухин А.П. Маркетинг территорий. 2 е изд., дополн. - СПб.: Питер, 2006. – 416 с.
4. Целых Т.Н. Формирование маркетингового потенциала территории. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. ФУПРФ. Москва – 2018. ст-26
5. Ибрагимхалилова Т.В. Маркетинг территорий в системе социально-экономического развития территориальных образований. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. ДНУ. Донецк – 2018. стр-50.

Туризмни ривожлантиришда хорижий давлатлар тажрибаси

Хайдаров Низамиддин Хамраевич¹

***¹и.ф.д., проф. Кадрларни қайта тайёрлаш ва
статистика тадқиқотлари маркази директори
ўринбосари***

Мамлакатимиз мустақилликни қўлга киритган дастлабки кунлардан бошлаб, миллий иқтисодиётни географик жойлашувига мос ва менталитетга хос равишда ташкил этиш ҳамда ислохотларни давр талабига мос равишда ривожлантиришга киришилди. Ислохотлар дастлаб ишлаб чиқариш соҳасида давом эттирилган бўлса, сўнггра хизмат кўрсатиш соҳасига жорий этила бошланди. Шуни алоҳида қайд этиш жоизки, хизмат кўрсатиш соҳаларида банк тизими, суғурта тизими, савдо ва маркетинг соҳасида, маълум маънода таълим соҳасида жадал олиб борилди. Тижорат банкларига берилган имтиёзлар яъни улар бир неча йиллар давомида асосий солиқлардан озод этилди. Пировардида, уларга моддий-техника базасини замонавийлаштириб олишга қулай имконият туғилди. Бундай ютуқларни инкор этиб бўлмайди, албатта. Лекин, шуни алоҳида қайд этиш жоизки, миллий иқтисодиётда туризм соҳаси мавжуд бўлиб, бу соҳага кам харажат сарфлайсиз-у бироқ, юқори даромад олиш имкониятига эга бўласиз.

Марказий Осиё давлатлари ичида мамлакатимиз туризмни ташкил этиш ва ривожлантириш борасида бемалол етакчилик қилиш имкониятига эга. Шу бугунги кунгача аجدодларимиз қуриб ўз авлодларига қолдириб кетган бино, иншоот ва тарихий асори-антиқалар жуда қўп. Буни қуйидаги иқтибос ҳам

тасдиқлаб турибди: “Ўзбекистон жуда катта туризм ва рекреация салоҳиятига эга, унда жами 7,4 минг маданий мерос объектлари мавжуд, улардан 209 таси тўртта музей шаҳарлар — «Хива шаҳридаги Ичан-қалъа», «Бухоро шаҳрининг тарихий маркази», «Шаҳрисабз шаҳрининг тарихий маркази», «Самарқанд шаҳри» худудида жойлашган бўлиб, ЮНЕСКО бутун жаҳон мероси рўйхатига киритилган» [4].

Мазкур тарихий асори-антиқаларнинг барчаси туристлар оқимини кўпайтиришга ва туризмни ривожлантиришга бевосита хизмат қиладиган объектлар ҳисобланади. Бир сўз билан айтганда, туризм соҳаси кам харажат қилиб юқори ижтимоий-иқтисодий даромад олиш имконият манбаларидан бири ҳисобланади.

Шундай бўлишига қарамай, бизда истиқлолнинг илк даврларидан бошлаб туризмни давр талабига мос равишда ривожлантиришга етарлича эътибор берилмади. Аммо МДХ давлатлари бу соҳага етарлича эътибор қаратди. Натижада мисли кўрилмаган ютуқларга ҳам эришди. Бунга қуйида акс этган статистик маълумот ёрқин далилдир: “Мамлакатнинг туризм бўйича миллий маъмуриятининг хабар беришича, 2018 йилда Грузиянинг туризмдан олган даромади 3 млрд. АҚШ долларидан ошиб кетди. 2018 йили Грузияга келиб кетган туристлар сони, ўтган йилга нисбатан 14,9 фоизга ортиб, 8,7 миллион кишига етди” [5].

Зотан биз билан бир вақтда собиқ иттифокдан ҳоли бўлган Грузиянинг туризм соҳасида эришган ижобий кўрсаткичи нимадан иборат? Ваҳоланки, Грузиянинг худуди жихатдан биздаги Навоий вилояти худудидан кичкинадир. Мавжуд қуруқлик худудининг эса 65-70 фоизи тоғликдан иборат. Аҳолиси, биздаги Фарғона вилоятининг аҳолисидан бир оз кўп холос. Аминмизки, тарихий бино-иншоотлари, диний уломалари ва улар боқий қўним топган жойлари ҳам биздагидан бир неча баробар кам бўлса камдир. Яна бир кўрсаткичга эътибор қаратайлик, юқоридаги иқтибосдан маълум бўляптики, Грузияда истиқомат қилаётган ҳар бир грузинга 2,35 та сайёҳ тўғри келяпти (8,7 млн. туристлар сони : Грузия аҳолиси 3.7 млн. киши). Бу кўрсаткичи билан Грузия туризмга хизмат кўрсатиш соҳаси бўйича дунёдаги етакчи 10 талик давлатлар таркибига қираётганлигини таъминлаяпти. Бизнингча, ўз вақтида, яъни истиқлолнинг биринчи кунидан бошлаб, Грузия ҳукумати ва етакчи иқтисодчилари туризмни ташкил этиш ва ривожлантиришга эътиборни қаратган. Натижада туризм соҳасида ҳавас қиладиган ютуқларга эришмоқда.

Ўзбекистон Республикасида ҳам кейинги икки йил давомида миллий иқтисодиёт таркибидаги барча тармоқ ва соҳаларда бўлгани каби, туризм соҳасига ҳам кучли эътибор қаратила бошлади. Туризмни ривожлантиришга хизмат қиладиган замонавий меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди. Хусусан, 2016 йил 2 декабрдаги ПФ-4861-сонли “Ўзбекистон Республикасининг туризм соҳасини жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Президент фармони қабул қилинди. Шунингдек, “Ўзбектуризм” Миллий компаниясининг негизида туризмни ривожлантириш давлат қўмитаси ташкил этилди. Шунингдек Миллий компания таркибида хизмат кўрсатувчи барча

корхоналарни давр талабига мос равишда хизмат кўрсата оладиган унитар корхоналарга айлантирилди. Бундан ташқари ўнлаб туризмни тартибга солувчи ва мувофиқлаштирувчи меъёрий ҳужжатлар қабул қилиндики, улар биринчи навбатда, ташқи туризмни ривожлантиришга эътибор қаратилмоқда. Яқин чегарадош, диндош ва аксарияти тилдош бўлган қўшни республикалар билан очиқ эшиклар сиёсати юритилмоқда. Шунингдек, қатор узоқ хорижий давлатларнинг сайёҳларига бир ой мобайнида виза расмийлаштирмасдан мамлакатга келиб кетиш бўйича имконият ва эркинлик берилмоқда.

Туризм соҳасида ўз вақтида қабул қилинган ва амалиётга жорий этилган меъёрий ҳужжатлар асосида ишлаб чиқилган туризм муҳити кескин яхшиланиб бормоқда. Бунинг пировардида, мамлакатимизга келиб кетадиган туристлар сони кескин ошишига имконият туғилди. Фикримизни исботи сифатида ОАВ қайд этилган қуйидаги рақамларга эътиборни қаратамиз: “2010 - 2017 йиллар давомида туризм хизматлари экспорти ҳажми икки барабар ошди ва 2017 йилда 546,9 миллион АҚШ доллари, 2018 йилда эса - 1 041 миллион АҚШ долларини ташкил этди. 2016 йилгача хорижий ташриф буюрувчилар сонининг ўсиш суръати ўртача йиллик 8 фоизни, 2017 йилда - 7 фоизни ташкил қилиб, 2,69 миллион нафардан ошди. 2018 йил якунлари бўйича республикага 5,3 миллион хорижий туристлар ташриф буюрди. Хусусий секторни қўллаб-қувватлаш ва муҳофаза қилишга қаратилган чоралар кўрилгани натижасида, 2015 йилда 398 тани ташкил қилган туризм ташкилотлари сони 2018 йил якуни бўйича 950 тага, меҳмонхона хўжаликлари сони - 661 тадан 900 тага етди” [4].

Бундан ташқари, туризмни ривожлантириш ва сайёҳларга хизмат кўрсатаётган инфратузилмани яхшилаш ва давр талабига жавоб берадиган сервис турлари амалга оширилмоқда. Бу соҳани тарғиб этишда хориждаги дипломатик корпусларнинг ҳам хизмати арзигудек бўлмоқда. Ушбу хатти-ҳаракатлар натижасида қисқа икки йил давомида туризм хизматидан тушаётган даромад улуши ЯИМда ҳам ортмоқда. Сайёҳлар сони ҳам қарийиб икки баробарга етиб борди. Туризм соҳасида ижобий ишлар изчил амалга оширилмоқда, албатта.

Яқинда, 2019-2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ривожлантириш концепцияси қабул қилинган бўлиб, унда бир қатор долзарб масалалар кун тартибига қўйилган. Жумладан, яқин истикболда туризм соҳасини жаҳон андозаларига мос равишда ташкил этиш ва давр талабига мос равишда ривожлантириб бориш алоҳида зикр этилган бўлиб, мақсадли кўрсаткичлар белгилаб олинган(1-жадвалга қаранг).

1-жадвал

2019-2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ривожлантириш Концепциясини амалга оширишнинг мақсадли кўрсаткичлари [4]

Т/р	Кўрсаткичлар номи	2019 й.	2020 й.	2021 й.	2022 й.	2023 й.	2024 й.	2025 й.
-----	-------------------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

1.	Ўзбекистонга ташриф буюрадиган хорижий туристлар сони (минг киши)	5 889,9	6 302,2	6 743,3	7 282,8	7 865,4	8 494,7	9 089,3
2.	Туризм хизматлари экспорти (млн АҚШ доллари)	1 166,9	1 271,9	1 399,1	1 553	1 739,4	1 965,5	2 232,8
3.	Ички туристлар сони (мингта ташриф)	15 640	17 230	18 806	20 317	21 867	23 404	25 010
4.	Меҳмонхоналар ва шу каби жойлаштириш воситалари сони (дона)	1 098	1609	2 394	2 562	2 715	2 851	2 994
5.	Жойлаштириш воситаларидаги хоналар сони (минг)	24	33,7	48,7	52,1	55,2	58,0	60,9
6.	Жойлаштириш воситаларидаги ўринлар сони (минг)	52,5	73,6	105,9	113,3	120,1	126,1	132,4
7.	Туроператорлар сони (нафар)	1 053	1 158	1 262	1 325	1 458	1 531	1 676

Биринчи жадвал маълумотларидан намоён бўляптики, мамлакатимизга 2019 молия йиилида келиб кетадиган хорижий туристларнинг сони 5 889,9 минг кишини ташкил этса, 2025 йилга бориб ушбу кўрсаткич 9 089,3 минг кишини ташкил этади. Бу ушбу оралик давр мобайнида хорижлик сайёҳларнинг миқдори 65,0 фоизга ортади. Туризм хизматларининг экспортида ҳам кескин ижобий кўрсаткичлар намоён бўлиб, 2019 йилда кутиладиган сумма 1 166,9 млн. АҚШ долларини ташкил этган бир шароитда, 2025 йилга бориб, 2 232,8 млн АҚШ долларини ташкил этади. Бу кўрсаткич ўз навбатида, 53,0 фоизга ортади. Шу давр мобайнида ички туристлар сони ҳам мос равишда ошиб бориши кузатилмоқда. Хусусан, 2019 йилда 15 640 минг киши бўлаётган бир шароитда, 2025 йилда 25 010 минг кишига бориб етади ёки шу йиллар мобайнида, 63,0 фоизга ортиш кузатилмоқда. Шунингдек, рақамлардан маълум бўляптики, меҳмонхоналар ва туроператорлар сони мос равишда юксалишга қараб бўй чўзмокда. Рақамлар жуда қувонарли, аммо буни амалга ошириш учун белгиланган режани ўз вақтида ва юқори кўрсаткичлар билан ижро этишда амалга ошириладиган ишларни янада такомиллаштиришни тақозо этади. Бунинг учун туристларга хизмат кўрсатиш соҳасида янги ва янги ноанъанавий хизмат турларини кашф этиш лозим. Шундагина хорижлик туристлар билан бир қаторда, маҳаллий туристлар янги хизмат турларидан баҳра олиш

мақсадида ўз ихтиёрида бўлган молиявий маблағларини мароқли дам олиши учун тортинмасдан харажат қила бошлайди. Акс ҳолда, концепцияда қайд этилган жимжимадор рақамлар рақамлигича қолиб кетади.

Мамлакатда туризм соҳасини ривожлантиришда хориждаги элчи ва консуллик хизматининг ҳам таъсири юқори бўлмоқда. Шу боис, яқин қисқа вақт ичида хорижлик туристлар сони ҳам кескин ортди. Буни қуйидаги маълумотлар ҳам тасдиқлаб турибди: “2018 йилда мамлакатга хорижлик туристлардан Туркия Республикаси 41 299 нафар бўлиб етакчилик қилиб турибди. Иккинчи ва учинчи ўринда Хитой Халқ Республикаси ва Корея Республикаси бўлиб, мос равишда 32444 ва 27267 нафар туристлар келиб-кетган” [7].

Бир сўз билан айтадиган бўлсак, туризм соҳасида эришган ютуқларга нисбатан истиқболда амалга оширилган чора-тадбирлар кўпдир. Шулардан бири, туризмни давр талабига мос равишда ривожлантиришда халқаро стандартлардан фойдаланиш ишларини жорий этиш, туризм хизмати орқали мамлакат экспорт салоҳиятини юксалтириш масалаларига илмий тадқиқотлар орқали ёндашиш зарурлигини намоён этмоқда. Бу борада яқин истиқболда қуйида чора-тадбирларни амалга ошириш лозим. Хусусан:

- Грузия тажрибасидан амалий кўникмаларни олиш мақсадида, ҳамкорликда туризмга бағишланган халқаро анжуманини ташкил этиш ва ўтказиш лозим;

- ҳам тилдош, ҳам диндош, ҳам елкадош бўлган Туркия давлатининг туризм соҳасидаги эришган илғор ютуқларидан андоза олиб, истиқболда мамлакатга хорижлик туристлар кўламини кўпайтириш масаласини ижобий ҳал этиш керак;

- туристларнинг мамлакатда ўтказаётган кунларини узайтириш мақсадида, уларга мўлжалланган чўмилиш ҳавзаларини кескин кўпайтириш мақсадга мувофиқдир. Чунки, аксарият туристлар иссиқ ўлкаларда чўмилишни жуда хуш кўришади;

- мамлакатда таълим соҳасига хорижлик талабаларни қабул қилишни кескин кўпайтириш керак. Улар камида 4 йил ўқиш даврида туристлар каби ҳаёт кечиради. Уларни ўқиш даврида ота-оналари ва яқин дўстлари кўриб кетиш учун келиб-кейтиш имконияти жуда катта. Демак, яна тарғиботсиз қўшимча туристлар сони ортади.

Аминмизки, юқорида қайд этилган илмий тавсияларга ҳукумат миқёсида эътибор қаратиладиган бўлса, яқин келажакда Туркия давлати ва Грузия Республикаси туризм соҳасида эришган ютуқларга, Ўзбекистоннинг ҳам эришиш имконияти кенгайди.

Фойдаланган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Туризм тўғрисида” ги қонуни. 1999 йил 20 август.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017-2021-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси” ҳақидаги фармони 2017 йил 7 февраль.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасининг туризм соҳасини жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида» ПФ-4861-сонли фармони 2016 йил 2 декабрь.

4. “2019-2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ривожлантириш” Концепцияси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 январдаги ПФ-5611-сон фармони.

5. <https://www.kavkaz-uzel.eu>

6. <https://www.podrobno.uz>

Молиявий ҳисобот маълумотлари асосида инвестицияланган капитал даромадлилигини ҳисоблаш

Хасанов Баходир Акрамович¹

*¹ТДИУ профессори, иқтисод фанлари доктори,
e-mail: b.xasanov@tsue.uz*

Якубова Гулираъно Шухратовна²

²ТТЕСИ ассистенти

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида иқтисодиётимиз ривожланишнинг учта муҳим омилига: очиқ иқтисодиёт, соғлом рақобат, ишбилармонлик ва инвестиция муҳитини тубдан яхшилаш учун зарур шароитларни яратишга алоҳида эътибор қаратдилар[1].

Давлатимиз раҳбарининг маърузаларида мамлакатимиздаги инвестицион муҳит жозибадорлигига баҳо бериб, қуйидагилар таъкидланган: ” Биз фақат инвестицияларни фаол жалб қилиш, янги ишлаб чиқариш қувватларини ишга тушириш ҳисобидан иқтисодиётимизни жадал ривожлантиришга эришамиз, иқтисодиётимиз ривожининг муҳим шарти бўлган фаол инвестиция сиёсатини изчил давом эттирамиз.

Биз иқтисодиётимизга сармоя киритишга интиладиган инвесторлар учун ҳудудлар ва тармоқлар бўйича инвестиция лойиҳаларини пухта шакллантира олсак, бу масалада ижобий натижага эришиш мумкин.

Бу борада эркин иқтисодий зоналар ва кичик саноат зоналарида бизнес субъектларини жойлаштириш, уларга имтиёз ва преференциялар беришни ташкилий ва ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш лозим. Биз мамлакатимизда инвестицияларни фақатгина иқтисодиёт тармоқларига эмас, балки илмий ишланмалар “ноу-хау”лар соҳасига ҳам кенг жалб қилишимиз керак”.

Амалга оширилган инвестицион фаолиятга тўхталиб Жаҳон банки, Европа тикланиш ва тараққиёт банки, Ислон ва Осиё тараққиёт банклари, бошқа халқаро молия институтлари билан ҳамкорликдаги инвестициялар ҳажми 8,5 миллиард АҚШ долларини ташкил этди.